

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בס"ד

שעור מורה מורינו הרב יהודה גנס שליט"א שבת בלק ע"ד :

בגדר תקנת קריאת שמע שעל המטה

[א] "הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא לא ישכב עד יאכל טרף"¹, ופירש רש"י (ע"פ המדרש תנחומא), וז"ל: "לא ישכב בלילה על מטתו עד שהוא אוכל ומחבל כל מזיק הבא לטרפו, כיצד קורא קריאת שמע על מטתו ומפקיד רוחו ביד המקום, בא מחנה וגייס להזיקם, הקדוש ברוך הוא שומרם ונלחם מלחמותם, ומפילם חללים."

[ב] ומשמע מדברי רש"י אלו שתקנת קריאת שמע שעל המטה נתקנה כדי לשמור על האדם, ולהצילהו מכל דבר רע שיכול לקרוא לו חלילה בשינת הלילה. וכן נראה לכאורה מדברי הגמ'² "א"ר יצחק כל הקורא ק"ש שעל מטתו כאלו אוחו חרב של שתי פיות בידו..."³.

[ג] ואמנם יש לעיין דבהלכות ליל הסדר [בסימן תפ"א סעיף ב'] כתב הרמ"א וז"ל: "ונוהגים שלא לקרות על מטתו רק פרשת שמע ולא שאר דברים שקורין בשאר לילות כדי להגן, כי ליל שימורין הוא מן המזיקין."

וקשה דאם גם קריאת שמע שעל המטה היא בשביל שמירה, א"כ בליל הסדר שהוא ליל שימורין אין צריך לקרוא אפילו את פרשה זו, ומדוע אם כן כתב הרמ"א שאת פרשה זו חייבים לקרוא על המטה אפילו בליל הסדר⁴, וצ"ע.

[ד] והנה בגמרא במסכת ברכות [דף ד עמוד ב'] נאמר "אמר רבי יהושע בן לוי אע"פ שקרא אדם ק"ש בבית הכנסת מצוה לקרותו על מטתו, אמר רבי יוסי מאי קרא רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה, אמר רב נחמן אם תלמיד חכם הוא אין צריך, [ופירש רש"י שתלמיד חכם שרגיל לחזור על משנתו דיו בכך], אמר אביי אף תלמיד חכם מיבעי ליה למימר חד פסוקא דרחמי כגון בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי ה' א-ל אמת".

ומלשון הגמרא נראה שקריאת שמע שעל המטה אינה רק עיצה טובה לשמירה, אלא מצוה לישון מתוך דברי תורה, שהרי לשון הגמרא הוא מצוה לקרותו על מטתו, ומשמע שהוא מצוה ולא רק עיצה לשמירה.

[ה] ונראה מזה שבאמת בקריאת שמע על המטה יש שני ענינים: [א] מצוה לישון מתוך דברי תורה, [ולכן תלמיד חכם שאינו מפסיק ללמוד פטור ממנה]. [ב] שמירה מכל דבר רע.

[ו] ולפי זה לא קשה הקושיא הנ"ל, מדוע בליל הסדר קוראים את פרשה ראשונה של קריאת שמע, משום שאף שבליל הסדר אין צריך שמירה, מכל מקום יש עדיין את הענין השני ללכת לישון מתוך דברי תורה.

[ז] אמנם במגן אברהם⁵ הביא שנחלקו אמוראי (בירושלמי) וכן הראשונים להלכה האם להקדים קריאת שמע שעל המטה לברכת המפיל או לא. וביאר המג"א ששורש

¹ במדבר כ"ג כ"ד.

² ברכות ה.

³ וכ"כ להדיא התו' ברכות ב.

⁴ ואם נימא שמ"מ שמירה כל דהו צריך, למה לא יהיה די לומר את הפסוק "בידך אפקיד רוחי...", וכמו שאמר

בגמ' לגבי תלמיד חכם.

⁵ רל"ט ב'.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

מחלוקתם, שהסוברים שמותר להפסיק בין המפיל לשינה בק"ש, משום דסבירא להו שמטרת ק"ש שעל המטה היא לשמירה, ועל כן היא מעניינת דהמפיל ואין כאן הפסק, משא"כ הסוברים שיש להקדימה לברכת המפיל, הוא משום שלשיטתם אינה משום שמירה כלל, ועל כן הויה הפסק בין המפיל לשינה, וכתב שם דהעיקר להלכה כשיטה זו.

[יא] ואמנם דבריו צ"ע דמדברי הגמ' בברכות הנ"ל [דהקורא כאוחז חרב של ב' פיות בידו] מבואר דהויה משום שמירה, וכמו שתמה כבר באליהו רבה שם, וצ"ע. [וכתב הא"ר לבאר את טעם שיטה זו באופן אחר, דכיון שרגילים לקרוא ק"ש לשם חובה בתפילה מיחזי כהפסק, עיי"ש].

[יב] והנה במג"א שם כתב לפטור נשים מק"ש על המטה, דהוי כמצות עשה שהזמן גרמא, ונראה דאזיל לשיטתו דלהלכה חובתה אינה משום שמירה, אולם לדברי הא"ר דהויה משום שמירה פשוט שאין לחלק בין איש לאשה⁶. [וכן פסק להלכה במ"ב⁷].

[יג] עוד יש לעיין קצת, דגם לשיטתו דהמגן אברהם, עדיין יש לדון קצת, דלכאורה ק"ש שעל המטה, אינה משום גורמת את חובתה, אלא ששינת הלילה [שהיא השינה הקבועה] גורמת, וא"כ י"ל דלא מיקרי מצות עשה שהזמן גרמא⁸, וצ"ע.

⁶ אולם להנ"ל י"ל שדי לאשה באמירת "בידך אפקיד רוחי וכו'", וגם שבבילי הסדר תהיה אשה פטורה מאמירת ק"ש לגמרי, ולא נהגו כן, אולם לפי מה שאכתוב אח"כ דלא הויה כמ"ע שהזמ"ג א"ש, ועיין.

⁷ רל"ט שער הציון ס"ק ל"ט.

⁸ כעין זה כתבו באחרונים לבאר את דברי הרמב"ן סוף"ק דקידושין שכתב שספירת העומר חשיבא כמ"ע שאין הזמן גרמא, דהוא משום דהעומר גורם ולא הזמן.